Η στιγμή της Ενώσεως Συντακτών

Το Συμβούλιο της Ενώσεως Συντακτών κατά το έτος 1924

Νίκος Μπακουνάκης

14 Δεκεβρίου 1914

Στον 19ον αιώνα, τουλάχιστον έως την δεκαετία του 1880, ο δημοσιογράφος δεν είναι επάγγελμα. Οι δημοσιογράφοι χάνονται μέσα στην ταυτότητα του συγγραφέα και οι συγγραφείς μέσα στην ακαθόριστη ταυτότητα του δημοσιογράφου. Η λογοτεχνία είναι το εργαστήριο του Τύπου και ο Τύπος είναι το εργαστήριο του μυθιστορήματος. Η διαφοροποίηση αρχίζει όταν εμφανίζεται το ρεπορτάζ, μια ιστορία πεδίου με μεγάλο πληροφοριακό βάρος.Με το ρεπορτάζ δημιουργείται ένα νέο είδος δημοσιογράφου, ο ρεπόρτερ. Αρκεί όμως ένα νέο δημοσιογραφικό είδος για την αυτονόμηση ενός πεδίου, πόσο μάλλον για την αυτονόμηση ενός επαγγελματικού πεδίου και την εμφάνιση ενός νέου, αυστηρά προσδιορισμένου επαγγέλματος; Προφανώς όχι. ‘Ενα πεδίο συγκροτείται και αυτονομείται από τη στιγμή που αρχίζει να προσδιορίζει, να διεκδικεί και τέλος να επιβάλει τις αρχές της νομιμότητάς του. ‘Οσον αφορά στους δημοσιογράφους, αυτή η διεκδίκηση, και, εντέλει η νομιμοποίηση ακολουθεί δύο δρόμους: ο ένας είναι ο δρόμος της εκπαίδευσης και συγκεκριμένα της ειδικής εκπαίδευσης, δηλαδή των σπουδών δημοσιογραφίας και ο

άλλος είναι ο δρόμος της οργάνωσης, όποιες μορφές και αν παίρνει η οργάνωση αυτή, ιδιαίτερα αν έχει χαρακτήρα και δομή σωματείου, όπου η κάρτα μέλους είναι ταυτόχρονα δηλωτική μιας επαγγελματικής ταυτότητας , υπό την ευρεία έννοια.

Ως άτυπες λέσχες

Αρχικά, δεν έχει σημασία ο τύπος της οργάνωσης . Μπορεί να έχει τη μορφή μιας άτυπης λέσχης, όπου όμως η συμμετοχή δηλώνει ταυτότητα.Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λέσχη των αστυνομικών ρεπόρτερ του Σικάγου «Whitechapel», που ιδρύθηκε το 1889. Το όνομά της παραπέμπει στην περιοχή του Ανατολικού Λονδίνου όπου έδρασε ο διαβόητος Τζακ ο Αντεροβγάλτης.

Η λέσχη αυτή, με την κατάλληλη διακόσμηση-ένα τραπέζι σε σχήμα φέρετρου, ανθρώπινα κρανία, εγκληματικά σύνεργα κ.λπ- ήταν ένας χώρος συνάντησης αλλά και ένας χώρος συνενοχής, κατά τα πρότυπα των αγγλοσαξωνικών κολλεγιακών αδελφοτήτων. Ηταν όμως και ένας επαγγελματικός χώρος καθώς τα μέλη της συζητούσαν εκεί τη λειτουργία και την «κατασκευή» του ρεπορτάζ, με τον ίδιο τρόπο που τα συζητούσαν σε μια αίθουσα σύνταξης, στο πλαίσιο όμως μιας ιεραρχίας.

Η διεκδίκηση τόσο της ειδικής εκπαίδευσης όσο και της οργάνωσης των δημοσιογράφων εκδηλώνεται σχεδόν ταυτόχρονα λίγο πρίν και λίγο μετά το 1900. Μέσα στην δεκαετία του 1910 αρχίζει η υλοποίηση αυτών των δύο νομιμοποιητικών διεκδικήσεων. Το αίτημα της εκπαίδευσης, όπως και τόσα άλλα σχετικά με τον Τύπο, είχε την αφετηρία του στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ουσιαστικά αναδείχθηκε μέσα από την πρακτική της δημοσιογραφίας και επιβλήθηκε επίσης από τα κάτω, ιδιαίτερα όταν εκδότης Joseph Pulitzer χρηματοδότησε την ίδρυση σχετικής σχολής στο πανεπιστήμιο Columbia της Νέας Υόρκης, η οποία άρχισε να λειτουργεί το 1912, ενώ προηγουμένως, το 1904, είχε επιχειρηματολογήσει και είχε προτείνει πρόγραμμα (curriculum) για μια τέτοια σχολή. (Αυτό το κείμενο του Pulitzer είχε μεταφραστεί και δημοσιευτεί στα ελληνικά σχεδόν ταυτόχρονα με

την δημοσίευσή του στις ΗΠΑ).

Οι πρώτες οργανώσεις

Οι σωματειακές οργανώσεις των δημοσιογράφων εμφανίζονται κυρίως στη δεκαετία του 1910, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχουν προηγηθεί απόπειρες οργανωτικού χαρακτήρα στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Αξίζει να παρακολουθήσουμε εδώ ως μελέτη περίπτωσης τι έχει γίνει στη Γαλλία. Πολύ πριν την ίδρυση του «ουδέτερου» συνδικάτου δημοσιογράφων (Syndicat des Journalistes), στις 10 Μαρτίου 1918, χρονολογία που δηλώνει μια μακρά διαδικασία επαγγελματοποίησης η οποία ολοκληρώνεται με τον Α'Παγκόσμιο Πόλεμο, από τα τέλη της δεκαετίας του 1870 εκδηλώνονται και εμφανίζονται οργανώσεις δημοσιογράφων με συνεκτικά στοιχεία την γεωγραφική καταγωγή, την πολιτική συμμετοχή ή την ιδεολογική συγγένεια, υπό την ευρεία έννοια.

Το 1879 δημιουργείται η Association de la Presse Républicaine Départementale (Περιφερειακή Ενωση Δημοκρατικού Τύπου). Το 1881, η Association Syndicale Professionnelle des Journalistes Républicains Français (Συνδικαλιστική Επαγγελματική Ενωση Γάλλων Δημοκρατικών Δημοσιογράφων), πιο αριστερή από την προηγούμενη, με πολλά μέλη δημοσιογράφους του παρισινού Τύπου και αρκετά μέλη παλαιούς κομμουνάρους. Αλλωστε η ιδέα για το συνδικάτο ανήκε σε έναν κομμουνάρο δημοσιογράφο, τον Edgar Monteil (1845-1926). Το 1882 ιδρύονται η Association de la presse monarchique et catholique des départements (Μοναρχική και Καθολική Περιφερειακή Ενωση Τύπου) και η Association de la presse départementale plébiscitaire (Δημοψηφισματική Ενωση Περιφερειακού Τύπου), πιο βοναπαρτική σε σχέση με την προηγούμενη, που και οι δύο έχουν σαφείς ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Το 1884 ιδρύεται η Association des journalistes parisiens (Ενωση Δημοσιογράφων Παρισιού), που αναγνωρίζεται ως «κοινής ωφελείας» (utilité publique) και το 1893 το Syndicat de la presse sosialiste (Σοσιαλιστική Ενωση Τύπου), επίσης με σαφή πολιτικό προσανατολισμό.

Οι περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις λειτουργούν κυρίως ως αδελφότητες, με κορπορατιστικά χαρακτηριστικά, στη βάση της αλληλεγγύης μεταξύ μελών που πέρα από την ιδιότητα του δημοσιογράφου έχουν κοινή και την ιδεολογική θέση ή ταυτότητα . Δεν είναι τυχαίο ότι τα καταστατικά αυτών των ενώσεων Τύπου έχουν ως πρότυπό τους τα καταστατικά της Εταιρείας Λογοτεχνών, της Société des gens de lettres, που είχε ιδρυθεί το 1838, αλλά και λεσχών και τεκτονικών στοών. Πολλοί δημοκρατικοί (républicains) δημοσιογράφοι αλλά και κομμουνάροι ήταν μέλη τεκτονικών στοών, όπως ο Edgar Monteil.

Η ουδετεροποίηση των επαγγελματικών οργανώσεων των δημοσιογράφων αρχίζει στα τέλη της δεκαετίας του 1890, με την θεσμοποίηση, το 1899, της Comité général des associations de la presse française (Γενική Επιτροπή των Ενώσεων του Γαλλικού Τύπου), που, όπως φαίνεται και από την επωνυμία της, είχε ομοσπονδιακό χαρακτήρα). Στην ιστορία του γαλλικού δημοσιογραφικού συνδικαλισμού είναι σημαντικές δύο κατακτήσεις, που δημιουργούν προηγούμενο: η καθιέρωση της εβδομαδιαίας αργίας, το 1925, και η σύνταξη, το 1927.

Στην Ελλάδα η καθιέρωση της Κυριακής ως αργίας των δημοσιογράφων έγινε από το καθεστώς Μεταξά, του οποίου η πολιτική απέναντι στον Τύπο κινήθηκε μεταξύ δύο άκρων: απόλυτος αυταρχισμός και παροχές. Αυστηρή λογοκρισία και έλεγχος αλλά και φορολογική ατέλεια του δημοσιογραφικού χάρτου, και αύξηση μισθών και Κυριακή αργία και συλλογικές συμβάσεις.

14 Δεκεμβρίου 1914

Στις 14 Δεκεμβρίου 1914 συγκεντρώθηκαν στην αίθουσα της Εταιρείας Φίλων του Λαού 34 δημοσιογράφοι αθηναϊκών εφημερίδων και υπέγραψαν πρακτικό ιδρύσεως της Ενώσεως Συντακτών, επωνυμία που επικράτησε της αρχικώς προταθείσας επωνυμίας Δημοσιογραφική Ενωσις. Η γενεσιουργός αιτία της Ενώσεως εγγράφεται μάλλον στην παράδοση και στον μύθο παρά στην πραγματικότητα. Σύμφωνα λοιπόν με τον γενεσιουργό μύθο η

Ενωσις ιδρύθηκε μετά την αγανάκτηση που προκάλεσε στους αθηναίους δημοσιογράφους ο θάνατος άπορου συναδέλφου τους, σε κάποιο δωμάτιο φτηνού ξενοδοχείου στο Μοναστηράκι, για την κηδεία και την ταφή του οποίου έγινε έρανος μεταξύ τους.

Πρακτικό ίδρυσης
ΕΣΗΕΑ

Σε καμία αξιόπιστη πηγή δεν εντοπίζεται και επομένως δεν μπορεί να επαληθευτεί αυτή ιστορία. Ως μύθος είναι όμως ωραίος, παρά τον βικτωριανό αναχρονισμό του, γιατί η αλληλεγγύη είναι ένα από τα συνεκτικά στοιχεία των ενώσεων. Για παράδειγμα η Natiolal Union of Journalists (Εθνική Ενωση Δημοσιογράφων) Βρετανίας και Ιρλανδίας, από τις μεγαλύτερες δημοσιογραφικές οργανώσεις στον κόσμο, ιδρύθηκε το 1907 και το 1910 καθιέρωσε το πρώτο ταμείο αλληλοβοηθείας (charity), που οι πόροι του στηρίζονταν στην εθελοντική προσφορά των μελών της με στόχο την συνδρομή σε χήρες, ορφανά και αναξιοπαθούντα εξαρτώμενα άτομα των οικογενειών των δημοσιογράφων. Στην Αθήνα, η ίδρυση της Ενώσεως Συντακτών συνοδεύτηκε ταυτόχρονα από την ίδρυση του Ταμείου Αλληβοηθείας, με διοικητική και οικονομική ανεξαρτησία από το επαγγελματικό σωματείο. Η Ενωσις και το Ταμείο αναγνωρίστηκαν από το Πρωτοδικείο και άρχισαν να λειτουργούν στις 13 Φεβρουαρίου 1915.

Το καθοριστικό κριτήριο για να γίνει ένας δημοσιογράφος μέλος της Ενώσεως είναι η επαγγελματική του σχέση με μία ημερήσια εφημερίδα της Αθήνας, σύμφωνα με το πρακτικό ίδρυσης. Δεν αρκεί η συνεργασία, αλλά η συμμετοχή στην αίθουσα σύνταξης, με την τακτική και ρυθμισμένη περιοδικότητα που επιβάλλει η ημερήσια έκδοση και επομένως ο λεγόμενος 24ωρος κύκλος των ειδήσεων. Εξυπακούεται ότι δημοσιογράφοι που εργάζονται σε εβδομαδιαίες ή δισεβδομαδιαίες εφημερίδες δεν μπορούν να γίνουν μέλη, αφού η συνθήκη του επαγγελματία συνδέεται αποκλειστικά με τον 24ωρο κύκλο.

Τα πρώτα μέλη

Μία βιογραφική επεξεργασία του πρακτικού ίδρυσης της Ενώσεως, όπου από τις 34 υπογραφές έχουμε αναγνωρίσει και ταυτίσει τις 30, μας δίνει ορισμένα χαρακτηριστικά του επαγγελματία δημοσιογράφου στις αρχές της δεκαετίας του 1910. Από όλους όσους υπογράφουν μόνο ένας κινείται στον υβριδικό χώρο μεταξύ του συγγραφέα και του δημοσιογράφου. Είναι ο Δημήτριος Χατζόπουλος, γνωστός και με το φιλολογικό ψευδώνυμό του Μποέμ, που μέχρι το 1914 είχε εκδώσει τρεις συλλογές διηγημάτων. Όλοι οι άλλοι έχουν αμιγή ταυτότητα, είναι δημοσιογράφοι, που είτε έχουν «εκπαιδευτεί» μέσα στις ημερήσιες εφημερίδες της Αθήνας είτε μόλις αρχίζουν την δημοσιογραφική σταδιοδρομία τους σε αυτές, δηλαδή μέσα στον ειδησεογραφικό Τύπο μεγάλου κοινού. Με την εξαίρεση του Δημήτριου Χατζόπουλου, που όταν υπογράφει το πρακτικό, είναι 44 ετών, η πλειοψηφία των υπόλοιπων ιδρυτικών μελών είναι γύρω στα 30, αρκετοί κάτω από τα 30,όπως ο Βεκιαρέλλης (1887), ο Τσαμόπουλος (1888) και ο Δούζας (1888), ενώ δεν λείπουν και οι εικοσάχρονοι νεόφυτοι. Ο Γεώργιος Βεντήρης είναι 24 ετών, ο Αθανασιάσης Νόβας, ο Ηρακλής Αποστολίδης και ο Δημοσθένης Γενοβέλης, 21 ενώ ο Κωνσταντίνος Καραμούζης, που έγινε γνωστός με το ψευδώνυμο Κώστας Αθάνατος, μόλις 18.

Η έρευνα μας δίνει επίσης κάποια στοιχεία γεωγραφικής καταγωγής. Μεταξύ των 34, ο Δημήτριος Χατζόπουλος είχε γεννηθεί στο Αγρίνιο, ο Αντώνιος Παπαγιαννόπουλος στο Ναύπλιο,

ο θ.Συναδινός στην Τρίπολη, ο Μιχαήλ Ροδάς στο Αίγιο, ο Διονύσιος Κόκκινος στον Πύργο Ηλείας, ο Ηρακλής Αποστολίδης στον Πύργο της Βουλγαρίας, ο Γεώργιος Ασημάκης στο Ναύπλιο, ο Γ.Βεντήρης στην Αρτα, ο Ιωάννης Μύταλης στη Χρυσοβίτσα Ακαρνανίας, ο Κωνσταντίνος Καραμούζης στην Καλαμάτα, ο Δημοσθένης Γενοβέλης στο Αστρος Κυνουρίας, ο Γεώργιος Αθανασιάδης-Νόβας στη Ναύπακτο, ο Ανδρέας Τσαμόπουλος στην Αθήνα, ο Κωνσταντίνος Περεσιάδης στην Ακράτα Αχαϊας. Μια γεωγραφική πανσπερμία, που περιορίζεται κυρίως στην επικράτεια της λεγόμενης Παλιάς Ελλάδας. Αυτό είναι φυσικό, όχι μόνο γιατί η Αθήνα είναι ακόμη μια πρωτεύουσα υπό διαμόρφωση αλλά και γιατί είναι ο κατ'εξοχήν χώρος των εφημερίδων, εκεί όπου αποκτά υπόσταση η αγορά του Τύπου και οι εφημερίδες αναδεικνύονται σε μέσα κοινωνικής, πολιτικής και ιδεολογικής επιρροής, δηλαδή αυτό που στην βιβλιογραφία έχει ονομαστεί εφημεριδοκρατία.

Λογοτέχνες – Δημοσιογράφοι

Το 1919 ο Γεώργιος Ροϊλός (1867-1928) φιλοτεχνεί το έργο «Οι ποιηταί εν Παρνασσώ», ένα μεγάλο λάδι σε καμβά, διαστάσεων 130χ179, για τα γραφεία του φερώνυμου φιλολογικού συλλόγου. Ο τίτλος του έργου παραπέμπει βεβαίως στο

Διανοούμενοι συνεργάτες εφημερίδων. Από αριστερά Γ. Δροσίνης, Γ. Στρατήγης, Ιωάν. Πολέμης, Κ. Παλαμάς, Γ. Σουρής και Α.

Προβελέγγιος. Έργο του Γ. Ν. Ροϊλού με τίτλο «Οι ποιηταί». (Συλλογή του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός).

φιλολογικό σύλλογο αλλά και στα νέα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής, κυρίως τον παρνασσισμό, απ'όπου επηρεάζεται αυτή η νέα ποιητική γενιά, η λεγόμενη νέα αθηναϊκή σχολή, με την οποία κλείνει οριστικά το κεφάλαιο του ρομαντισμού. Στον πίνακα εικονίζονται ο Γεώργιος Δροσίνης, ο Γεώργιος Στρατήγης, ο Ιωάννης Πολέμης, ο Κωστής Παλαμάς, ο Γεώργιος Σουρής και ο Αριστομένης Προβελέγγιος. Την χρονιά που φιλοτεχνείται το έργο η γενιά αυτή έχει βεβαίως καθιερωθεί, αλλά ο πίνακας του Ροϊλού την μνημειοποιεί, οδηγώντας την στην περιοχή της λειτουργίας των συμβόλων. Οι μορφές των ποιητών, πέρα από την όποια ρεαλιστική απεικόνιση, έχουν κυρίως στοχαστική ποιότητα ενώ ο όλος ο πίνακας λειτουργεί ως μία αισθητική εικόνα με μεγάλη γνωστική αξία επειδή υποβάλλει έναν τρόπο ανάγνωσης της εποχής, της λογοτεχνικής παραγωγής αλλά και της λογοτεχνικής εμπειρίας . Η λογοτεχνική ιστορία της γενιάς του 1880 είναι βέβαια γνωστή. Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι η γενιά αυτή βγήκε από τον κόσμο των εφημερίδων, με την έννοια ότι καθιερώθηκε και απέκτησε κοινωνική νομιμοποίηση μέσα από τις εφημερίδες.

Περίπου την ίδια εποχή ο Ροϊλός φιλοτεχνεί τα πορτρέτα αρκετών λογοτεχνών-δημοσιογράφων, που σήμερα συναποτελούν την πινακοθήκη πορτρέτων της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών. Πρόκειται για τα πορτρέτα του Σπύρου Μελά, του Γεωργίου Δροσίνη, του Διονυσίου Κόκκινου, του Μπάμπη Άννινου, του Λάμπρου Πορφύρα, του Ιωάννη Πολέμη, του Ανδρέα Καρκαβίτσα, του Γρηγόριου Ξενόπουλου, του Κωστή Παλαμά, του Γεωργίου Σουρή, του Παύλου Νιρβάνα, του Αριστομένη Προβελέγγιου, του Δημήτριου Καμπούρογλου και του Γεωργίου Στρατήγη. Δεν ξέρουμε ποιος είναι ο παραγγελιοδόχος αυτών των προσωπογραφιών.

Α. Καρκαβίτσας

Μπορεί να είναι η διοίκηση της Ενώσεως Συντακτών, στην κατοχή της οποίας βρίσκονται τώρα τα έργα. Εκείνο που έχει σημασία όμως είναι και πάλι η συμβολική διάσταση των πορτρέτων, η αναγνώριση του κοινωνικού κύρους ενός επαγγέλματος μέσα από την μνημειοποίηση εκπροσώπων του.

Οι περισσότεροι έχουν γεννηθεί στις δεκαετίες του 1850 και του 1860. Ο Προβελέγγιος το 1850, ο Αννινος και ο Καμπούρογλους το 1852, ο Σουρής το 1853, ο Παλαμάς και ο Δροσίνης το 1859, ο Στρατήγης το 1860, ο Πολέμης το 1862, ο Καρκαβίτσας και ο Νιρβάνας το 1866, ο Ξενόπουλος το 1867. Είναι οι γεννήτορες. Μπορεί με την εξαίρεση του Σπύρου Μελά και του Διονυσίου Κόκκινου, που βρίσκονται πιο κοντά στον δημοσιογράφο παρά στο συγγραφέα, όλα τα πρόσωπα της πινακοθήκης αυτής να έχουν κυρίως λογοτεχνική ταυτότητα, στην εποχή τους ήταν όμως εφημεριδογράφοι, πρόσωπα αξεδιάλυτα δεμένα με τον κόσμο των εφημερίδων.

Σπ. Μελάς

Από την πινακοθήκη απουσιάζει βεβαίως ο νέος τύπος δημοσιογράφου, ο ρεπόρτερ, μολονότι ρεπόρτερ ήταν η πλειοψηφία των ιδρυτών του δημοσιογραφικού επαγγελματικού σωματείου. Μπορούμε να υποθέσουμε όμως ότι πάρα την αυτονόμηση του δημοσιογραφικού πεδίου η λογοτεχνία εξακολουθεί, στο τέλος της δεκαετίας του 1910, να παρέχει νομιμοποιητικά εχέγγυα. Μέσα από αυτήν ο δημοσιογράφος νέου τύπου εγγράφεται σε μια κειμενική παράδοση και σε αυτήν αναγνωρίζει τον εαυτό του.

*Το κείμενο αυτό στηρίζεται στο βιβλίο του Νίκου Μπακουνάκη «Δημοσιογράφος ή ρεπόρτερ, Η αφήγηση στις ελληνικές εφημερίδες, 19ος-20ός αιώνας», εκδόσεις Πόλις, 2014.